

Před rokem zemřel ...⁵⁴⁸

(1938)

Masaryk by měl být životním problémem každého myslícího Čecha. Nesmíme ustát o něm přemýšlet ani v této nepřiznivě době. I pro ty z nás, kteří jdeme jinými cestami v abstraktním filosofování, vždy bude platit tento typ bojovného vzdělance, který dovedl myšlenky bratřa za slovo, jemuž myšlení a život bylo totéž.

Leč považovali bychom svoji poznámku za neúčelnou, kdyby měla význam pouze komemorativní. Chceme jí prospěti. Tane nám na mysli otázka masarykovského studia a Masarykovy interpretace. Masaryk je národem všeobecně uctíván. Avšak není zcela jisté, zda jsou s náležitou plností čteny Masarykovy spisy a zda jsou šťastně propagovány Masarykovy myšlenky. Některé okolnosti budí podezření, že pod povrchem frenetického kultu se skrývá jistá faktická neznalost Masarykova díla. A v jeho interpretaci je možno pozorovat jakousi dogmatickou strnulost, a to někdy i u těch, kteří se specializovali na „přiblížování Masarykova díla národu“. Ve snaze vyjádřit Masarykovo myšlení co nejobecněji a nejpřístupněji je Masarykův myšlenkový odkaz redukován na několik nejobvyklejších myšlenek v podstatě osvícenských, které nejsou ničím podstatně novým. Masaryk se v tomto zhodnocení jeví jako dovršitel a propagátor hlavních idejí osvícenských a jako bojovník za odpovědnost v lidském myšlení a jednání. Takováto zmechanizovaná interpretace se projevuje zejména ve všelijakých masarykovských publikacích, které sice svědčí o úctě národa k Masarykovi, ale neukazují vždy mnoho pronikavosti a originálnosti v bádání o Masary-

kovi. Nejvíce je vidět vliv této interpretace na oslavných člancích zahraničního tisku. Z nich máme velmi často dojem, že zahraniční pozornost je Masarykovi věnována více pro jeho celý lidský zjev a pro jeho „romance of life“, než pro jeho myšlenkovou práci. Mnohé takové články vyjadřují dokonce jako rozměňování neinformovaných *notices* ministrstva zahraničních věcí.

A přece podobná interpretace je Masarykovi práva pouze z nepatrné části. Jeho duševní práce není tak jednoduchá, aby se dala vyjádřiti obvyklými osvícenskými formulemi, které jsou u Masaryka pohnutkami a předpokladem, avšak nikoliv školskými tezemi, jimiž by se plně vyčerpávalo jeho myšlení. Masaryk je zcela nový typ myslitele, pro který není vlastně klišé v dějinách myšlení. Není filosofem jednoznačným a snadným pro interpretaci. Jeho genialita záleží ne snad v propagaci hlavních osvícenských myšlenek, nýbrž především v jeho originální tematice a v jeho postřezích, které jsou sui generis: zůstávají vždy jen postřehy, nemají formu tezí. Na tyto šlehy myšlenek, jimiž je přeplněna *Sebevražda*, *Moderní člověk a náboženství*, *Sociální otázka* a nejlepší vzpomínkové dílo světové literatury *Světová revoluce*, se často zapomíná. A přece jimi často Masaryk ukazoval jakoby jasnovidně do nejtajnější podstaty věcí. Mohli bychom citovat mnoho příkladů. Vzpomeňme na jeho analýzu průšáctví, spojitosti dekadence a imperialismu, na různé kulturní soudy, na výklady národohospodářské. Třebas pověstný slogan amerického národohospodáře o „státním kapitalismu“ v Rusku,⁵⁴⁹ jenž vznikl někdy v roce 1932 a byl opakován v novinách celého světa, byl proslaven Masarykem již ve *Světové revoluci*⁵⁵⁰ (to fakticky znamená o deset let dříve, již v začátcích komunistického režimu). A tak dále.

A kde jsou otázky o Masarykově pozici a díle?

⁵⁴⁹ Teorii „státního kapitalismu“ propracoval Friedrich Pollock (1894–1970), jeden z hlavních ekonomických teoretiků Institutu pro sociální výzkum (tzv. Frankfurtské školy). – Srv. např. F. Pollock, *Die gegenwärtige Lage des Kapitalismus und die Aussichten einer planwirtschaftlichen Neuordnung*, in: *Zeitschrift für Sozialforschung* I (1932), str. 8–27; též, *State Capitalism. Its Possibilities and Limits*, in: *Studies in Philosophy and Social Science* IX (1941), str. 200–225. (Pozn. vyd.)

⁵⁵⁰ Srv. T. G. Masaryk, *Světová revoluce*, Praha 1925, str. 214; též in: *Spisy TGM*, sv. 15, Praha 2005, str. 144. (Pozn. vyd.)

Velikost Masarykova se nám stala tak samozřejmou, že se neptáme po jejích měřících. Na Masaryka samého se nedovedeme ptát. Kdo si například klade otázku, čím Masaryk přispěl nejen nám, nýbrž světové vzdělanosti? Takové věci, a to velmi podstatné, jsou, ale my je příliš málo zdůrazňujeme. Jiná taková otázka: Kde jsou duchovněné kořeny Masarykových názorů, jak přesně a na světové mapě duševní definovat jeho pozici? Máme sice velmi podrobné, byť ne úplně biografické studie o Masarykovi,⁵⁵¹ ale tato duchovněná otázka jim většínu chybí. Masarykovská filologie, která se zpočátku slibně rozběhla, roztrátila se do samých jednotlivých studií typu „Masaryk a ...“, takže nemáme vlastně žádný určitý obraz o jeho pozici vzhledem k hlavním ideologicko-morálním proudům jeho století.

Nesmíme si ulehčovat studium Masarykova díla. Interpretace jeho myšlení nesmí ustnout, musí se stát stálým českým filosofickým problémem.

Vzhledem k vlastnímu národu byl Masaryk především *vychovatel*. Prakticky být masarykovcem znamená také uvědomit si ty charakterové rysy a sklony, jež nás zvláště zatěžují a proti nimž Masaryk bojoval. Co se po této stránce u nás od jeho dob stalo a děje? Nezapomínáme stále poněkud na program celkové výchovy národa, na ideální obrazy, které nám mají tanouti na mysli, ovšem vyplývající z naší reálné skutečnosti? Dovedeme se ještě po masarykovsku zbavovat s neúprosnou střízlivostí následků svých měřecenných pocitů, být jakkoliv pečlivě utajovaných a potlačovaných? Dovedeme nejen bojovat za právo, ale také je objektivně pozorovat a uznávat?

⁵⁵¹ Strv. např. J. Doležal, *Masarykova cesta životem I-II*, Brno 1920–1921; J. Herben, *T. G. Masaryk I-III*, Praha 1926–1927; J. Doležal: *80 let T. G. Masaryka*, Praha 1929; Z. Nejedlý, *T. G. Masaryk I-IV*, Praha 1930–1937. (Pozn. vyd.)

[Z předmluvy ke spisům Jana Kaprasy]⁵⁵²

(1939)

Cílem Kaprasova myšlení byla psychologie; v sledování psychologické zkušenosti spatřoval zřejmě od počátku vlastní smysl své teoretické práce. Jeho vzory při tom byli nejen herbartovci, nýbrž všichni klasické tehdejší empirické, hlavně fyziologické psychologie a psychofyziky, G. T. Fechner, H. Helmholtz, W. Wundt. Celá tak značná psychologická erudice, o níž svědčí jeho odborná pojednání, se pohybuje, pokud tu nejde o polemické doklady, v oblasti evolucionistického pozitivismu; Darwin, Spencer, Sully, Taine jsou mu oblíbenými autory, jako tak mnohým autorům jeho doby počínajícího pozitivismu a evolucionismu u nás, s tím rozdílem, že se jim nenadchl tak diletancky a málo hluboce jako čísti, ale někdy málo kritičtí mladší současnější, zvláště z učitelských kruhů, například Ujeha a Mrázík, u kterých elán do šíře často ohrozil duševní pevnost a samostatnost. Všude v Kaprasově práci se zračí ono vážné promyšlení základních otázek, které dává filosofické vzdělání a o němž tak mnozí mladí nadšenci již tehdy soudili, že ho mohou postrádat a že je snadno nahradí pročtením posledních novinek filosofické a vědecké literatury. Proto též nelze považovat za příznak zcela negativní, nýbrž přičísť spíše k pozitivnímu rysům Kaprasova myšlení, že se nepostavil rovnou na

⁵⁵² Z předmluvy *Osobnost a dílo Jana Kaprasy*, in: J. Kapras, *Stati psychologické a pedagogické*, Brno 1939, otskujeme část IV, str. XXIV–XXX, kterou napsal J. Patocka. (Pozn. vyd.)